

Ανάλυση στα γεγονότα

Τιμή, φόβος, συμφέρον. Η σύγκρουση κοινωνίας - περιβάλλοντος

Του ΓΙΑΝΝΗ Α. ΦΙΛΗ*

Το 432 π.Χ. οι Αθηναίοι απηύθυναν τα ακόλουθα λόγια στους Σπαρτιάτες: «Δεν κάναμε τίποτα το παράδοξο ή αντίθετο προς την ανθρώπινη φύση, αν δεχθήκαμε την ηγεμονία που μας εδόθη και τώρα αρνούμεθα να την εγκαταλείψουμε, επειδή έχουμε κυριευθεί από τα μέγιστα κίνητρα: την τιμή, τον φόβο και το συμφέρον».

Δύο χιλιάδες τετρακόσια χρόνια αργότερα η αφήγηση της Ιστορίας βασικά δεν διαφέρει. Πέρασε από κύματα φιλελευθερισμού και αντίδρασης, αριστερών και δεξιών ιδεολογιών, για να φτάσει στο σημερινό δόγμα της διαρκούς οικονομικής μεγέθυνσης. Η μεγέθυνση της οικονομίας δεν είναι παράγωγο του συστήματος, είναι αυτοσκοπός και άρα είναι το σύστημα το ίδιο. Και το ότι οι περισσότεροι πολίτες δεν αντιδρούν αποτελεσματικά στην αλλαγή του κλίματος ή στην καταστροφή της βιοποικιλότητας, οφείλεται στο ότι αυτές οι περιβαλλοντικές καταστροφές είναι απαραίτητες για τη συντήρηση της οικονομικής ανάπτυξης, δηλαδή του συστήματος. Η οικονομική ανάπτυξη στηρίζεται στην υπέρμετρη κατανάλωση και άρα την καταστροφή του οικοσυστήματος.

Έχουμε ανάγκη ν' ανήκουμε στο σύστημα επειδή έχουμε την ανάγκη της κοινωνικής αποδοχής. Δεν έχουμε δυσκολία ν' αποδεχθούμε τις πιο παράλογες, γελοίες ή εγκληματικές συμπεριφορές για χάρη της κοινωνικής αποδοχής. Το σύστημα μάς διαμορφώνει. Η τιμή και το συμφέρον μας συναρτώνται μ' αυτό, ο φόβος μας είναι η διαταραχή της ευστάθειάς του. Το σύστημα και οι περιστάσεις μπορούν να διαμορφώσουν τον καθένα. Σήμερα μας έχει υποβάλει την αέναη οικονομική ανάπτυξη και μεγέθυνση.

Αλλά το σύστημα πάσχει από πολλά θανάσιμα λάθη:

1. Είναι ασταθές και προορισμένο να μην κρατήσει πολύ, γιατί δεν μπορεί να μεγεθύνεται διαρκώς. Το αποκλείουν αυτό οι νόμοι της θερμοδυναμικής και το πεπερασμένο του πλανήτη.
2. Αφήνει έξω τους περισσότερους: περίπου 5 δισεκατομμύρια ανθρώπους του αναπτυσσόμενου κόσμου και τα εκατομμύρια εκείνων που ζουν κάτω από τα όρια της φτώχειας στον ανεπτυγμένο.
3. Ο καταναλωτισμός, ως ιδανικό, είναι ανάξιο του χαρακτηρισμού.
4. Το πλέον σημαντικό είναι ότι το σύστημα στηρίζεται στην καταστροφή της υποδομής του, του περιβάλλοντος.

Ο φόβος της αστάθειας του συστήματος ενεδρεύει παντού για τον πολίτη. Είναι ο φόβος του πληθωρισμού, της ανεργίας, της οικονομικής ύφεσης, της καθυστέρησης έναντι των άλλων χωρών, ο φόβος ότι το σύστημα ασκεί δυνάμεις που δεν ελέγχονται από τους εκλεγμένους πολιτικούς, αλλά από τους γραφειοκράτες των Βρυξελλών ή, ακόμη χειρότερα, από τις ελάχιστες εταιρείες που ελέγχουν τα πετρέλαια και τις αγορές ή, ακόμη βαθύτερα, από σκοτεινά πρόσωπα που παρακολουθούν τα προσωπικά μας δεδομένα, τις τηλεφωνικές συνομιλίες μας ή τα πρόσωπά μας από τις κάμερες. Αυτός ο φόβος, σε μια εποχή παγκοσμιοποίησης, όπου υποτίθεται ότι τα σύνορα πέφτουν, έχει το παράδοξο αποτέλεσμα να υπερτονίζει τα σύνορα και τον εθνικισμό, γιατί το έθνος είναι το καταφύγιο του φοβισμένου πολίτη. Ο εθνικισμός έχει μέλλον.

Και όλα αυτά γιατί; Για να μπορούμε να καταναλώνουμε υπέρμετρα. Για να οδηγούμε θηριώδη τζιπ, να χτίζουμε τεράστια σπίτια, να τρώμε υπερβολικά και μετά να τρέχουμε στα κέντρα αδυνατίσματος και τα γυμναστήρια. Υπάρχουν 1,3 δισεκατομμύρια βοοειδή στον πλανήτη, τα οποία παράγουν το 18% των παγκοσμίων εκπομπών αερίων θερμοκηπίου με τη μορφή μεθανίου από το πεπτικό τους σύστημα. Αυτές οι εκπομπές υπερβαίνουν εκείνες όλων των οχημάτων. Θα πνίξουμε τις ακτές μας με τα πηρούνια μας.

Σε 20 χρόνια περίπου το τροπικό δάσος του Αμαζονίου θα είναι ανάμνηση. Ο πρόεδρος Lula της Βραζιλίας είπε πρόσφατα ότι, αν ο κόσμος νοιάζεται τόσο πολύ για το μέλλον του Αμαζονίου, τότε οι πλούσιες χώρες ας πληρώσουν για να μην κοπεί. Αν όμως το δάσος είναι ούτως ή άλλως καταδικασμένο να καταστραφεί από την ξηρασία και τις φωτιές, τότε εμείς, είπε, θα το κόψουμε πρώτοι, προτού το εξαφανίσει η φύση, για να καρπωθούμε κέρδη που θα χάνονταν.

Στην Ελλάδα η κυβέρνηση δεν διαφέρει ως προς την περιβαλλοντική της συμπεριφορά. Στις 9 Ιανουαρίου του 2008 απεκαλύφθη ότι η κυβέρνηση έδωσε λάθος δεδομένα στα Ηνωμένα Έθνη σχετικά με τις εκπομπές αερίων θερμοκηπίου το 1990, που χρησιμοποιείται ως βάση για το σύμφωνο του Κιότο. Δήλωσε 4 εκατομμύρια τόνους περισσότερες εκπομπές κι έτσι η Ελλάδα μπορεί να ρυπαίνει περισσότερο στο μέλλον. Ακόμη η χώρα μας δεν έχει σύστημα καταγραφής εκπομπών αερίων θερμοκηπίου. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει κινήσει διαδικασίες παραπομπής της Ελλάδας για τη μη σύνταξη σχεδίου εξοικονόμησης ενέργειας. Θα ήταν καλύτερο να μας δοθεί μια μόνιμη θέση κατηγορουμένου στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

Η Ελλάδα είναι η μόνη προηγμένη χώρα που δεν διαθέτει νομοθεσία και προδιαγραφές για την επαναχρησιμοποίηση των υδάτων των βιολογικών καθαρισμών. Πετάμε νερό στη θάλασσα που θα μπορούσε να μας απαλλάξει από το άγχος της λειψυδρίας και του μεγάλου οικονομικού και περιβαλλοντικού κόστους

κατασκευής φραγμάτων. Θα ήταν ειλικρινέστερο αν το ΥΠΕΧΩΔΕ λεγόταν Υπουργείο Οπλισμένου Σκευοδέματος.

Η Ελλάδα είναι από τους συχνότερους πελάτες του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για περιβαλλοντικές παραβάσεις. Οι πιο πρόσφατες αφορούν τη ρύπανση του Ασωπού και την έλλειψη μέριμνας για την αποχέτευση και επεξεργασία αστικών λυμάτων. Έχουμε συνηθίσει τις δίκες σε βαθμό συναισθηματικής ανοσίας.

Η τιμή και το συμφέρον μάς έχουν οδηγήσει στον φόβο της απώλειας του παραδοσιακού κοινωνικού ιστού που μας συνέδεε κάποτε. Στην απώλεια κάποιων βασικών κοινωνικών παροχών, στην κρατική παρέμβαση για την εξάλειψη των μεγάλων ανισοτήτων, για τις υπηρεσίες που μόνον η Πολιτεία έχει την εξουσία και το κύρος να παρέχει και όχι το ιδιωτικό συμφέρον. Ο φόβος απώλειας του κοινωνικού ιστού είναι από τους βασικούς λόγους για τους οποίους οι πολίτες απομακρύνονται από τα δύο μεγάλα κόμματα στην Ελλάδα. Το σύνθημα «λιγότερο κράτος» οδηγεί στη σύνθλιψη του πολίτη και της δημοκρατίας. Χωρίς έναν υγιή παρεμβατισμό του κράτους, ανοίγουμε τον δρόμο για τη δικτατορία των τεράστιων εταιρειών, που λειτουργούν μ' ένα μόνο σκοπό: τη μεγιστοποίηση του κέρδους σε βάρος του περιβάλλοντος και των ανθρώπων.

Η τραγωδία του περιβάλλοντος δεν έχει αγίους και δαίμονες. Ολοι έχουμε ευθύνη. Ο πρωθυπουργός τη μεγαλύτερη, γιατί μπορεί να πάρει αποφάσεις μεγάλης εμβέλειας και δεν παίρνει. Αλλά η κατανάλωση, πέρα από ένα επίπεδο αξιοπρεπούς διαβίωσης, είναι το πάθος όλων μας. Ολοι φτιαχνόμαστε όταν ψωνίζουμε άχρηστα πράγματα. Ολοι γεμίζουμε τα κενά μας αποκτώντας παιχνίδια. Αυτός είναι ο κόσμος που θέλουμε; Αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο θέλουμε να περάσουμε τα περίπου 78 χρόνια του μέσου όρου της ζωής μας;

* Καθηγητής Πολυτεχνείου Κρήτης